

razgovarjal, ako ne bi imel že naročenih obiskov. S humorom je pripovedoval o svojih izkušnjah, ko je dolge ure hodil po okolici New Yorka, ne da bi slišal eno samo angleško besedo, pa ni pri tem nikoli podvomil o amerikanskem značaju tega mesta. Dr. Gregorin je prezidentu končno še potožil radi razmer, v katerih morajo živeti po okupaciji njegovi slovenski rojaki ter je navajal v podkrepitev svojih trditev primere. Končno mu je delegacija izročila umetniški album z več tisoč podpisov slovenskih deklet s prošnjo, da ga izroči svoji hčerki Miss Wilson, ki je tedaj še ni bilo v Parizu.

Ta prvi razgovor nekaterih ekspertov slovenske mirovne delegacije s prezidentom Amerike je bil dosežen samo z osebnim znanjem, ki si jih je pridobil dr. Ivan Švegel v Ameriki že pred vojno, a tudi še pozneje kot naš ekspert v Parizu.

Iz tega razgovora se je porodila glede na vojni konflikt na Koroškem tudi misel, da naj pridejo tedanji politični predstavniki Slovencev sami v Pariz in odločujočim možem povedó ter razložé svoje težnje. Najbolj aktualna je bila tedaj naša borba na Koroškem, zato je bilo koroško vprašanje v ospredju. Naša mirovna delegacija je poslala tak predlog osrednji vladi v Beograd, ki je tej zamisli pritrdila, čeprav mu stari Nikola Pašić ni bil naklonjen in se je izrekel proti odhodu te posebne delegacije v Pariz.

(Dalje.)

Ex oriente lux . . .

(André Gide: Vrnitev iz S. S. S. R.)

Igo Gruden

Ko šel iz Moskve je Napoleon,
svetila mu na pot je luč od vzhoda;
brez luči Gide od tam je šel v zaton —
v zapadu zanj kulturna je svoboda:
krog glave zdaj mu sveti slave venec,
prižgal mu svečko je v spomin — Slovenec.

Politični obzornik

Po dveh letih iskanja

Ni novo spoznanje, da je treba narodom politične samostojnosti, da si lahko ustvariyo na vseh področjih take oblike življenja, kot jim v določeni dobi in okolici ustrezajo. Kajti le v politični svobodi si je mogoče zavarovati narodni obstoj in zagotoviti narodni razvoj do stopnje, na kateri bo nekoč uresničena enakost ljudi in narodov v medčloveški skupnosti in se bo odprl človeštvu nov vek. Politična

osamosvojitve je prvi ideal vsakega naroda, ko razvije v sebi toliko življenjske sile, da lahko izpriča in uveljavi svojo voljo, vključiti se kot samostojen tvoren člen v človeško družbo. Od tega, ali to voljo zavestno soustvarja več ali manj pripadnikov kakega naroda in od tega, koliko ni tako imenovana narodna svoboda zgolj lepo geslo, temveč se dejansko izraža v razmerju do vsakega posameznika v pogojih, ki naj mu dajejo vso možnost polnega življenja, od tega je odvisno, koliko je narod v resnici močan, da premaga ovire, ki se postavljajo njegovim prizadevanjem. Ko se danes malone ves svet vije v krčih od tolikih stisk in težav, se nam to posebno ostro razkriva. Pogled v svet nam zadošča, da vidimo, kako si nekateri narodi laže kot drugi utirajo pot skozi naš težki čas, prav tisti narodi, ki so oprli svojo narodno samostojnost na vse, ki narod sestavljajo, in dali s tem tej samostojnosti živo, stvarno vsebino.

Če bi s teh vidikov presodili dobo od tistih prvih dveh izjav, danih pred dvajsetimi leti v imenu južnoslovanskih narodov, ki jim je postajal državni okvir bivše monarhije sredi velike vojne že nevzdržen, pa do danes, bi videli morda zlasti to, da se stremljenje ljudstva po svobodi in samostojnosti ni konkretiziralo preko občutenega navdušenja v zrelo politično zavest in dejavnost, vsaj ne dovolj. Dejanja posameznih strank so bila v resnici le emanacija volje njihovih vodstev, povezanih z ozkimi interesnimi skupinami, dasi bi kdaj njihovi politični koncepti lahko veljali tudi kot izraz smotrov ljudstva, če bi le-to bilo politično prebujeno in toliko zrelo, da bi bilo zavesten nosilec in vodnik političnega dela. Le zato se je moglo zgoditi, da je bila préecej po nastanku države z omejitvijo nekaterih osnovnih državljskih svoboščin občutno omajana osnova, na kateri naj bi se razvila nova država, in da je bil z vidovdansko ustavo ustvarjen le okrnjen demokratični red, ki je po zmotnem načelu narodne enotnosti utrdil tako narodnostno razmerje, kakršno Slovincem in Hrvatom ni moglo ustrežati. Takó se je naše življenje od vsega začetka trdó zavozlalo okrog narodnostnega vprašanja, ki je postajalo z vsakim letom ostrejšé in ki je dalo vsemu našemu državnemu življenju poseben značaj. Poleg vprašanja demokratizacije se samostojno zastavlja narodnostno vprašanje, znano kot hrvatsko vprašanje.

Za diktature, ki je nasproti Slovincem in Hrvatom še z mnogo večjo ostrostjo kot dotedanje parlamentarne vlade nadaljevala politiko po načelu narodne enotnosti, ki je dejansko ustrezalo le Srbom in njihovemu položaju v državi — tega dejstva ne spreminja sodelovanje kakih nesrbskih strank v posameznih vladah, kakor je bil tudi čisto brezuspešen poizkus srbsko-hrvatskega zблиžanja v taki državni ureditvi — se je prebujalo, zlasti med Hrvati, manj med Slovenci, hotenje in stremljenje ljudstva v živo politično dejavnost, ki sta ji bila začrtana smer in smoter v znanih programskih točkah, katere so skoraj v istem času postavili Hrvatje in Slovenci z zahtevo po novem položaju obeh narodov v demokratično preurejeni državi. Pri Srbih pa je diktatura združila politične skupine v zahtevi, da se obnovi demokratični red s parlamentarno vlado, kakor je bilo pred diktaturo. Vse to gibanje je zdaj izhajalo že iz mnogo širših osnov ob zavestnem sodelovanju ljudstva, ki je na petomajskih volitvah navzlic vsemu nasilju uspelo, da je uveljavilo svojo voljo. Na poti k svobodi in enakopravnosti vseh treh narodov so pomenile petomajske volitve prvi uspeh, ki je zaustavil dotedanji čedalje hujši naval reakcionarnih sil, in začrtale prvo razdobje teh prizadevanj.

Temu prvemu uspehu, ki je združil množice po vsej državi, v negativnem stališču do tedanjega političnega reda, bi bil moral préecej slediti drugi v pozitivni smeri — v ostvaritvi demokratične parlamentarne vlade in narodne svobode. Te naloge tedanje politične sile niso zmogle. Že pri volitvah nista sodelovali slovenska

ljudska stranka in srbska radikalna stranka, ki nista k volilnemu uspehu nič pripomogli. Skupinam, ki so nastopile kot združena opozicija, je bilo lahko, sporazumeti se za nastop proti diktaturi, toda gledé izpremembe političnega reda sta srbska demokratska in srbska kmetska stranka ostali na pol pota — pri demokraciji s pridržkom glede narodnostnega vprašanja; do tega v bistvu nista spremenili stališča, temveč predvidevali njegovo ureditev v okviru narodne enotnosti, pri kateri sta programski še ostali, dasi je prav to vprašanje takó zamotalo položaj v državi in v največji meri tudi privedlo do diktature kot svojevrstnega poizkusa njegove ureditve. Srbski opoziciji je bilo treba spoznati, da ni mogoče odvrniti posledic, če se ne odpravijo vsi vzroki. Tudi srbska radikalna stranka, ki je pozneje vstopila v združeno opozicijo, je bila glede vsega tega na istem stališču. Tako je ob tem problemu po petomajskih volitvah politični razvoj zastal in končna odločitev se je odgodila — kdo vé, do kdaj. Znašli smo se v drugem razdobju urejevanja notranjih političnih problemov. Dolgo ni bilo videti, da bi bili prišli vsaj korak dalje. Zadnji čas pa imamo nekaj novih poizkusov srbskih strank, približati se hrvatskim zahtevam.

Hrvatske zahteve, pri katerih vztraja Kmetiska demokratska koalicija, so znane. V bistvu jih je formuliral že Štefan Radić v Narodnem svetu leta 1918, ko je glasoval proti sprejetim sklepom gledé zedinjenja. Izhajajo iz načela suverenosti hrvatskega naroda, ki ima edini pravico odločati, kakšna bodi ureditev pokrajin, v katerih živé Hrvatje. Vidovdanska ustava je bila sprejeta ob nenavzočnosti Slovencev kakor Hrvatov. Toda med tem, ko so slovenski zastopniki sodelovali vsaj v ustavnih razpravah, večina Hrvatov, združenih v Hrvatski republikanski kmetski stranki, sploh ni priznavala tako sestavljene konstituante za upravičeno, da sklepa o ustavi. Do sklepnega glasovanja je od Hrvatov sodeloval le manjši del hrvatskih poslancev, združenih v Narodnem klubu.

O pravnem pomenu posameznih aktov, s katerimi so se postavljali temelji nove države, je bilo mnogo razprav in v najvažnejših točkah kajpak ni soglasnega mnenja. Morda je bilo zato toliko pravnih sporov, ker ni bilo dovolj močnega političnega dejanja, ki bi bilo možno revolucionarno odcepitev od bivše monarhije — revolucionarno zato, ker ta razdružitve ni imela opravičila v obstoječem pravnem redu — vzdržati kot osnovo, na kateri bi se ustvaril nov pravni red v imenu lastne narodne suverenosti. Kolikor je danes položaj tudi tak, da se iščejo posameznim predlogom in zahtevam pravne utemeljitve, v tej zvezi morda ne bo odveč, da si obnovimo nekatera dejstva.

Hrvatski zbor je 29. oktobra 1918, istega dne kot je tudi slovenski Narodni svet proglasil osvoboditev slovenskih dežel od Avstrije, pretrgal dotedanje državno-pravno razmerje med Hrvatsko, Slavonijo in Dalmacijo ter Avstro-Ogrsko in proglasil te pokrajine za popolnoma neodvisno državo. Obenem je hrvatski zbor sklenil pristop v državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki naj se ustanovi na vsem etnografskem ozemlju teh narodov, ter priznal vrhovno oblast Narodnega sveta v Zagrebu, pri tem pristopu pa še izrecno določil, da bo končno državno obliko in notranjo ureditev po načelu popolne enakopravnosti vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov določila konstituanta z naprej določeno kvalificirano večino, ki onemogoča vsako maioriziranje.

Ko je Narodni svet v Zagrebu kot najvišji državni organ Slovencev, Hrvatov in Srbov z avstro-ogrškega ozemlja, priznan tudi od srbske vlade, sklenil zedinjenje s Srbijo in Črno goro, je dal odposlanstvu, ki je odpotovalo v Beograd, pooblastilo,

skladno s sklepom hrvatskega zbora, da izvrši zedinjenje v skupno državo, ki ji bo obliko in notranjo ureditev določila konstituanta z dvetretjinsko večino. Do sestanka konstituante bosta začasno izvrševala vrhovno oblast v novi državi srbski kralj kot regent te države in državni svet, sestavljen iz zastopnikov Narodnega sveta, srbske in črnogorske skupščine. Sporazum med Narodnim svetom in srbsko vlado bo na svojem prvem sestanku ratificiral državni svet. Predlog Štefana Radića, ki je bil mnogo določnejši in ki je narodno suverenost bolj varoval kot sprejeti predlog, namreč, da se ustanovi zvezna država s tremi regenti in tremi državnimi zbori, je bil v Narodnem svetu odklonjen. Odposlanstvo Narodnega sveta je 1. decembra 1918 v svoji adresi sporočilo sklep, da se izvrši zedinjenje v skupno državo, ki naj ji dá končno ureditev konstituanta, toda odposlanstvo je pri tem zamolčalo odstavek, da mora konstituanta skleniti ustavo z dvetretjinsko večino in da mora zedinjenje ratificirati državni svet. Regent je precej v svojem odgovoru proglasil zedinjenje v enotno kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev. O ratifikaciji zedinjenja po državnem svetu ni bilo govora, ker se državni svet sploh ni ustanovil, temveč je sprejela zedinjenje kot izvršeno dejstvo le srbska skupščina. Narodni svet v Zagrebu se je že v nekaj dneh razšel, ne da bi karkoli sklepal o izvršenem zedinjenju.

Tako izvršeno zedinjenje velja zlasti med Srbi za konstitutivni akt nove države, ki je s tem že tudi dobila obliko, o kateri konstituenti ni bilo več sklepati. Srbi trdijo, da akt zedinjenja ne more imeti značaja dogovora ali pogodbe. Srbija ni hotela zedinjenja po tej poti in je zato odklonila ženevsko deklaracijo, ki je imela značaj pogodbe med državami, ki jo je predstavljal Narodni svet v Zagrebu, in Srbijo. Po tej deklaraciji bi bila zedinjena država Srbov, Hrvatov in Slovencev do konstituante nekaka konfederacija dveh držav s samostojnima vladama in le za nekatere stvari bi obstajala skupna vlada, ki bi imela od obeh vlad delegirano pristojnost. In vendar je Srbija priznavala Narodni svet v Zagrebu kot vlado Slovencev, Hrvatov in Srbov z bivšega avstro-ogrskega ozemlja in predsednik srbske vlade se je tudi pogajal v Ženevi z zastopniki Narodnega sveta. Iz tega vidimo, da so na obeh straneh računali s tem, da se ne sme zedinjenje izvršiti le enostransko, temveč z nekakim sporazumom ali dogovorom, ki pa po sklepih hrvatskega zbora in Narodnega sveta v Zagrebu z ničimer ne bi smel prejudicirati gledé bodoče državne oblike in ureditve. Zastopniki slovenske ljudske stranke v Narodnem svetu so glasovali za predlog Narodnega sveta glede zedinjenja z izrecnim pridržkom, da se s proglasitvijo zedinjenja ne sme prejudicirati konstituenti.

Ražlaganje krfske deklaracije je po svoji strani tudi prispevalo k nejasnosti. Srbi sicer niso priznavali tej deklaraciji značaja mednarodnopravne pogodbe, ki bi srbsko vlado pravno k čemurkoli vezala, pač pa velik politični pomen, ki ne zmanjšuje obveznosti srbske vlade, da uresniči v njej postavljeni politični ideal. Pozneje se je videlo, da srbska vlada vendar ne stoji tako trdno za to deklaracijo. Jugoslovanski odbor tudi res ni mogel biti mednarodnopravni subjekt in tudi ne pooblaščen zastopnik Slovencev, Hrvatov in Srbov iz Avstro-Ogrske v tem smislu, da bi mimo voljenih ljudskih zastopstev že naprej odločal, kakšna bo budoča država. V težkih časih velike vojne je bila njegova naloga pripravljati v svetu tla za ustanovitev nove države, ki jo je, kakor se je ob koncu vojne izkazalo, res želela večina prizadetih narodov. Zato je napačno, prikazovati danes krfsko deklaracijo kot da je nekaka „carta constitutiva“, ki je postavila osnove državne ureditve. Krfska deklaracija je mogla biti res samo dvostranska izjava, da so si postavili Slovenci, Hrvatje in Srbi za smoter narodno osvoboditev in skupno državo, vse drugo ni moglo v okvir deklaracije.

Navzlic omenjenemu srbskemu stališču do krfske deklaracije so se pri sklepanju ustave radi sklicevali nanjo, ko je šlo za omejitev suverenosti konstituante. S svojimi določbami, v katerih se postavlja načelo državne in narodne enotnosti, — ki se je sicer takrat zelo različno razlagala, celó federacija se ni izključevala —, določa državi ime in monarhična oblika ter dinastija, predvidevajo samouprave, ki bodo urejene po naravnih, socialnih in gospodarskih razmerah, prepušča konstituenti odločitev le o stvareh, ki niso obsežene v deklaraciji, in določa za sprejem ustave le številčno kvalificirana večina brez natančnejše opredelitve — z vsemi temi določbami je krfska deklaracija predvidevala nesuvereno konstituantu za razliko od ženevske deklaracije in sklepov Narodnega sveta v Zagrebu, ki so prepuščali odločitev tudi o vseh teh stvareh konstituenti. Po volilnem zakonu za konstituantu, ki ga je sprejelo začasno narodno predstavništvo, konstituenta ni bila niti toliko suverena, da bi si bila lahko sama določila poslovnik. Od vlade predpisanega poslovnika konstituenta dejansko ni spremenila, razen nekaterih nebitvenih določb, kolikor je soglašala vlada. Poslovnik je tudi določil večino, s katero naj se ustava sprejme: polovica plus eden vseh poslancev; to naj bi bila kvalificirana večina, ki jo je brez točnejše omejitve zahtevala krfska deklaracija; navadna večina bi bila po teh razlagah polovica plus eden navzočih članov, kvorum je znašal le tretjino skupnega števila poslancev. Tako je bila izglasovana vidovdanska ustava z 223 glasovi (potrebna večina je bila po poslovniku 210, ker je bilo 419 poslancev). Proti ustavi je glasovalo 55 poslancev, glasovalo pa ni 161 poslancev, zlasti ne zastopniki Slovencev in Hrvatov, razen tistih posameznih, ki so pripadali neslovenskim in nehrvatskim strankam.

Kaj zahtevajo torej Hrvatje danes? Nič novega. To, kar so imeli v bistvu v svojem političnem programu že leta 1918. Neprecizne formulacije posameznih dokumentov in zavestna ali nezavestna nedoslednost tedanjih političnih predstavnikov nas potrjuje v tem, kar sem omenil v uvodu. Supilo je bil za prvih priprav za novo državo edini zrel politik, ki je videl potrebo dogovora tudi o pogojih zedinjenja. Nova država, je trdil Supilo, mora zagotoviti Hrvatom kakor drugim narodom narodno individualnost, kar bi bilo po njegovem mnenju mogoče samó v federaciji. Supilo je v nasprotju z drugimi tedanjimi politiki branil mnenje, da Hrvatje ne morejo v nobeno državno skupnost prej, dokler ne vedó, kakšna bo ta skupnost. Takrat je ostal Supilo osamljen. Nekateri, ki so se približevali njegovemu pogledu, so bili neodločni. Ljudstvo samó ideje osvoboditve ni dovolj doživelo, da bi bilo zmožno jasne politične akcije. Šele, ko je Hrvatska republikanska stranka dobila med Hrvati večino, je začel dobivati hrvatski politični program stvarnejše osnove in postajal čedalje bolj zavesten izraz hrvatskega naroda. Neposredno na ta čas se navezuje današnje dogajanje.

Hrvatje hočejo uveljaviti svojo narodno individualnost v polnem obsegu narodne suverenosti in samó preko nje in iz nje. Vzpostavitev tega stanja, v katerem so bili Hrvatje pravno, toda ne dejansko leta 1918, je vsebina procedure, ki jo postavlja današnje politično vodstvo Hrvatov kot prvo stopnjo do končne ureditve državnih vprašanj. Samó podrobnejša izdelava te koncepcije je zahteva po sklicanju konstituante, v kateri bodo svobodni izvoljeni zastopniki vseh treh narodov, ki bodo pooblaščeni, da se sporazumejo o ureditvi, ki jo bo sprejela večina zastopnikov vsakega naroda. V tem je zahteva po legitimaciji in odklonitev majorizacije. Po uspehu petomajskih volitev vemo, kdo je legitimni zastopnik Hrvatov, kdo pa lahko govori danes v imenu Srbov, je vprašanje — pravi politično vodstvo Hrvatov. Zato odklanja pogajanja s posameznimi skupinami o bodoči ureditvi in

ne more biti govora o kakšnem sporazumu med strankami, kakršen je bil med hrvatsko kmetско in srbsko radikalno stranko. Večina Hrvatov se želi danes pogajati le z večino Srbov, narod z narodom, po svojih in njihovih pooblaščenih zastopnikih. Vse drugo je nesmoteno. Kakšni dogovori bi utegnili kvečjemu prejudicirati konstituenti in poseči v njeno suverenost. Prvi konkretni smoter je sestava prehodne koncentracijske vlade, ki bo omogočila Slovincem, Hrvatom in Srbom svobodno izvolitev poslancev za konstituantno.

Dosledno temu stališču hrvatsko politično vodstvo ni sprejelo ustavnega načrta devetih najuglednejših hrvatskih intelektualcev, ker sodi, da tak način sestavljanja in razpravljanja ni v skladu z načelnim stališčem Hrvatov. Ob tem načrtu vidimo zanimivo podobnost z načrtom nekdanjega Narodnega kluba, v katerem je bil združen tisti, manjši del hrvatskih poslancev, ki je bil izraz mnenja zlasti hrvatske inteligence in ki je sodeloval v razpravah o ustavi vse do sklepnega glasovanja. Večina hrvatskih poslancev, ki je pripadala Hrvatski republikanski kmetски stranki, zaradi kršitve suverenosti hrvatskega naroda ni šla v konstituantno. V bistvenih točkah se oba načrta skladata. Država naj bi bila federativna monarhija s široko upravno in zakonodajno pristojnostjo pokrajin. Dosti samostojen položaj pokrajin v razmerju do države se je v načrtu Narodnega kluba kazal zlasti v tem, da je bila mogoča izprememba ustave samo v soglasju vseh pokrajin, med tem, ko zahteva sedanji načrt hrvatskih intelektualcev za izpremembo ustave le dvetretjinsko večino osrednjega parlamenta in pristanek samo dveh največjih pokrajin, Srbije in Hrvatske. Zdi se, da je bila prvotna oblika, v kateri se je izražalo načelo konfederacije, na predlog nekaterih beograjskih profesorjev popravljena zlasti v tej točki in takó utesnjena v okvir federacije. Podobno, kakor je nekoč Narodni klub s svojim sodelovanjem v konstituenti hotel doseči srbsko-hrvatski sporazum, dasi ni bilo v že tedaj ustanovljenem okviru najmanjšega izgleda za to, tako so zdaj nekateri hrvatski intelektualci s svojim ustavnim načrtom, ki so ga sestavili z delnim sodelovanjem nekaterih srbskih profesorjev, skušali s kompromisom pripraviti osnovo za novo ustavno ureditev. Zgolj na sugestije srbskih tovarišev so odstopili od nekaterih svojih prelogov in jih popravljali in izpreminjali — skratka, obravnavali so ustavno vprašanje v krogu, ki v tem trenutku ni prvi poklican za to. Vendar navzlic vsem tem pripombam utegne tudi ta predlog mnogo prispevati k razjasnitvi stvari in napačno bi bilo, zanikati njegov pomen. Nasprotno, potreba bo še posebe izpregovoriti o njem in ga presoditi s slovenskega stališča.

Srbske stranke so bile v političnem razvoju, kot se je v državi izvršil, postavljene pred nalogo, da revidirajo svoje stališče do narodnostnega vprašanja. Gotovo jim to ni bilo lahko. Vse največje srbske stranke: radikalna, demokratska in kmetška so glasovale za vidovdansko ustavo, izhajajoč iz načela narodne in državne enotnosti. Toda spričo vztrajnega in odločnega, več kot petnajstletnega boja Hrvatov za narodno enakopravnost, so morale te stranke vendarle začeti misliti tudi o tem. Po daljšem času so se ob koncu preteklega leta vse tri skupine združile v načelni izjavi, da priznavajo hrvatsko-zgodovinsko-politično individualnost in vse posledice tega dejstva; dalje potrebo državne preureditve in sicer samó z novo ustavo, ki naj uvede demokratično parlamentarno vlado v znamenju narodne enakopravnosti vseh treh narodov.

Na tej osnovi sta kmetška in demokratska stranka izdelali svoje predloge. Srbska kmetška stranka je predložila Kmetски demokratski koaliciji predlog, o katerem trdijo, da se sklada s hrvatsko zahtevo procedure. Demokrati pa so z

resolucijo svojega glavnega odbora javno pojasnili svoje poglede na notranje politične probleme. Predvsem ugotavljajo, da obstojé tri posebne zgodovinsko-kulturne individualnosti in da je mogoč napredek samó s preureditvijo enotne države v sestavljeno, z enim parlamentom in s samoupravami, v katerih naj se omogoči odločanje ljudstva. V nadaljnjem poudarjajo, da mora obvladovati državno življenje načelo demokracije in socialnega varstva gospodarsko slabih slojev. — Navzlic vsej gostobesednosti demokratska resolucija ne precizira dovolj vseh stvari. Hrvatje so v svojih komentarjih upravičeno ugotovili pomanjkljivosti, ki izhajajo bodisi iz nepreciznih formulacij bodisi iz načelno drugačnega gledanja demokratov. Predvsem zahtevajo Hrvatje polno priznanje ne le kulturne, temveč tudi politične individualnosti. Predlog enega parlamenta in samouprav se ne sklada z idejo sestavljene države, če naj bo to federacija, kajti federativne enote so brez dvoma mnogo več kot samouprave in zahtevajo poleg osrednjega parlamenta tudi svoje zakonodajne zbre. Zlasti pa poudarjajo Hrvatje, da se bodo o vseh teh stvareh dogovarjali v konstituenti, dasi so zadovoljni, če vidijo približanje svojim narodnim zahtevam in so dani torej izgledi za sporazum v konstituenti. V tem trenutku pa je treba soglasnosti o proceduri, o kateri demokratska resolucija ne govori, temveč kakor da prevrača vrstni red: najprej naj bi se posamezne skupine sporazumele o osnovnih vprašanjih in šele nato naj bi se začelo s preurejevanjem države. Tu torej med Hrvati in srbskimi demokrati še ni skladnega stališča.

Srbski radikali niso objavili nobenega svojega predloga. Zdi pa se, da so še najbolj daleč hrvatskim zahtevam. To bi se dalo sklepati iz članka Lazarja Markovića, ki je nedavno izšel v pariški reviji *Le Monde Slave*. Marković, avtor vidovdanske ustave, odklanja načelo integralnega jugoslovanstva in skrajnega centralizma, ki ga je bila uveljavila vidovdanska ustava. Toda Marković zavrača tudi drugo skrajno možnost, da bi namreč vsak narod po svetem in v veliki vojni potrjenem načelu narodne samoodločbe ustanovil svojo državo in da bi se te tri samostojne države dogovorile o združitvi v svobodno konfederacijo, ki bi imela le nalogo varovati skupne interese in samó toliko oblasti, kolikor bi ji je odstopile posamezne države. Marković predlaga srednjo rešitev, ki bi zagotovila Hrvatom njihovo posebnost z avtonomijo v vseh zadevah lokalnega značaja in z enakopravno udeležbo pri državnih poslih, toda brez motenj za obstoječo državno stavbo. Srbsko-hrvatsko-slovenski sporazum je po Markovićevev mnenju mogoč na osnovi self-governmenta pokrajin, pokrajinske avtonomije ali federacije. Marković je za novo ustavo, ki bo sprejeta v sporazumu s Hrvati brez preglasovanja in ki ne bo sestavljena v duhu centralizma kot vidovdanska ustava. Gledé nadaljnjega ima Marković še vrsto pridržkov, zlasti da ne bi bilo mogoče sprejeti vseh hrvatskih zahtev kar v celoti, češ da bi to preseгло okvir sporazuma. O proceduri misli Marković, da ne bi smela ovreti sporazuma, samo če se doseže soglasnost o njenem bistvu. Najbrže ni težko uganiti, da sta nazora Kmetške demokratske koalicije in srbskih radikalov prav v tej točki daleč vsaksebi.

Ozreti bi se bilo še na skupine, ki so zastopane v današnjem parlamentu. Zanimivo je, da se vladna radikalna skupnost in nacionalna opozicija skladata v tem, da vztrajata obe pri sedanji ustavi, ki jo imata za dovolj široko osnovo za ureditev vseh vprašanj. Obe skupini sta zelo odločno zavrnila ustavni načrt hrvatskih intelektualcev in demokratsko resolucijo. Voditelji radikalne skupnosti izjavljajo, da je stranka za decentralizirani unitarizem s samoupravami. Bistveni razložek, ki jih loči od nacionalne opozicije, poudarjajo v tem, da obstoji nacionalistični koncept v najhujšem centralizmu in popolnem preziranju obstoječih plemenskih razlik, ki jih je danes še treba upoštevati gledé na preteklost, ki jih je ustvarila, dasi

je in ostane največji ideal, da se čim prej ustvari enoten jugoslovanski narod. Zato je radikalna skupnost proti federaciji, ker bi omogočila, da se ohranijo narodne posebnosti. Po nazoru radikalne skupnosti hrvatsko vprašanje danes niti ni najvažnejše. Politični zakoni, ki naj dadó pogoje za svobodnejše življenje, se v polnih dveh letih še niso izdali z opravičilom, da se prehod v demokracijo ne sme izvršiti preneglo in da za zdaj popolnoma zadostuje liberalnejša uporaba obstoječe ustave in zakonov. Mnenja, da se izpremembi ustave in zakonov sploh pripisuje prevelik pomen, se ponavljajo iz obeh skupin. Gotovo je danes velika razlika med obema skupinama v dovoljevanju „disciplinirane svobode“, kakor je pojem svobode na poseben način opredelil predsednik nacionalne stranke. Radikalna skupnost je vendar nastala po uspehu petomajskih volitev. Toda odločilna utegne postati načelna skladnost obeh skupin v vprašanju notranje državne ureditve in zadovoljitve narodnostnih zahtev, če radikalna skupnost ne bo sledila drugim srbskim strankam in se skupno z njimi približala hrvatskemu stališču. Ta razvoj je pač odvisen od zavestnega vpliva in vodilne dejavnosti ljudstva kot najmočnejšega političnega faktorja.

Po dveh letih, ki jih je izpolnilo iskanje potov, da bi se dovršilo drugo razdobje prizadevanj za postavitve demokratičnih temeljev državnega življenja, smemo priznati, da smo vendarle prišli nekoliko naprej po zaslugi vseh znanih in neznanih tisočev, ki vztrajajo v boju. Da stvari navzlic vsemu najbrže še niso dovolj zrele za odločilno dejanje, ni zadnji vzrok tudi v današnji popolni politični otopelosti in omrtničenosti Slovencev kot naroda, ki bi vendar tudi moral imeti svoje politične ideale in iz tega vidika presoјati vse, kar se godi okrog njega in kar zadeva tudi njegovo življenje. Kdo pa je pri nas vedel kaj povedati o vseh raznih izjavah, predlogih in sklepih zadnjega časa! Kje je še naš slovenski politični program, ob katerem bi slednji Slovenec čutil, da mu je vredno živeti, in se zavedal, da se mora bítí za njegovo uresničenje — slovenski program, ki bi ga lahko nekoč, ko bo čas, položili na mizo kot zahtevo naroda, ki nekaj hoče in nekaj zmore. Danes pa v listih, ki naj bi bili glasniki političnih stremljenj Slovencev, zaman iščemo enega samega načelnega mnenja o teh stvareh, kakor po drugi strani naše tako imenovano politično delo tudi ne gre v smer, ki bi nas mogla privedi v našo prihodnost. Samo skupina kmetsko-delavskega gibanja je izpregovorila s kratko resolucijo o potrebi združitve vseh demokratičnih sil kot pogoju za ureditev vseh vprašanj in o končnem smotru slovenskega naroda, ki je Zedinjena Slovenija. Pač dovolj skope besede za ta čas! Objavljeno je bilo, da se je v diskusiji izražalo mnenje, da je slovensko kmetsko-delavsko gibanje najbližje nazoru, izraženem v resoluciji srbske demokratske stranke. Navzlic temu, da je ta kratka resolucija kmetsko-delavskega gibanja edini pozitívni odmev sestanka glavnega odbora srbske demokratske stranke, je ta nekakšna solidarnost z demokratsko resolucijo gotovo zelo značilna. Kakor da nam je ta resolucija pravo odkritje in kakor da smo res najbližje pogledom prav srbskih demokratov! Taka nejasnost je mogoča samo pri narodu, ki ni o sebi še dovolj razmišljal in še manj zase delal.

Drugi naši politični vodniki, ki so v večini, stojijo ob strani vseh teh velikih vprašanj in se smejejo, kakor da imajo svoje skrite račune in načrte, spričo katerih ni dobro, da bi Slovenci gojili in razvijali iz njih samih izhajajoča stremljenja po večjem življenju. Pri petomajskih volitvah, ko je večina Slovencev v znamenju take politike od strani gledala, kako se drugi tepejo za človeške in narodne pra-

vice, se je vzpon iz časa slovenskih točk zaustavil. Pokazalo se je, da tudi tisto gibanje še ni bilo toliko zakoreninjeno v zavesti ljudi, da bi se vzdržalo do danes in bi ljudstvo, organizirano v politični skupnosti, ki je bila takrat nosilec zahtev, še danes iz svojega prepričanja hotelo vsaj to, kar je hotelo takrat.

Čas pa je tako prekleto težak. Ali je še kakšen narod kje, ki bi se mu moralo vse življenje bolj poglobiti v misel in dejanje za politično samostojnost? Damo si dopovedovati, da je kultura splošna dobrina človeštva, ki presega meje posameznih držav in narodov in da je zato nedopustno, kakor politiko tudi kulturo podrejati partikularizmu. Takó se glasi nov nauk iz Beograda ob ustanovitvi Jugoslovanskega kulturnega kluba. Toda ob teh in podobnih naukih se ne zberemo niti toliko, da bi povedali svoj odgovor, da more postati kultura splošna dobrina vsega človeštva le po poti politične samostojnosti vsakega naroda. Razvoj gre res v to smer, da se narodi na vseh področjih vedno bolj zblížujejo in navezujejo drug na drugega, toda ne za ceno politične svobode nekaterih. Paul Fauchille, znani strokovnjak v mednarodnem pravu, je dejal: Medsebojna odvisnost narodov glede gospodarskih, intelektualnih in moralnih interesov, neodvisnost in enakost držav v razmerju druge do druge v političnem pogledu, to so faktorji mednarodne skupnosti.

Albert Kos.

Gospodarstvo

Kdo je gospodar kemične industrije v Sloveniji

Danes pravzaprav še ne moremo govoriti o slovenski kemični industriji, čeprav je pri nas že precej tovarn in čeprav ima kemična industrija v Sloveniji dovolj naravnih pogojev za uspešen razvoj.

Nemajhno nalogo bi moral vršiti v tem pogledu naš kemični institut. Premalo je opravil do sedaj, poleg tega da daje vsako leto toliko in toliko inženjerjev kemije. Vzrokov za to je več. Deloma je napačen na podlagi edino enostransko znanstvenega delovanja zgrajen sistem institutovega dela sploh, predvsem pa je napačen na isti osnovi zgrajen sistem študija in vzgajanja naraščaja. Kako prepotreben bi bil n. pr. oddelek za gospodarsko-industrijska vprašanja. Nobene škode ne bi bilo, če bi se odpravila nepotrebna navlaka pri današnjem študiju kemije v korist omenjenega in sličnih oddelkov, ki bi seveda delovali predvsem z vidika specifičnih razmer v Sloveniji. Takega in podobne oddelke bi zanimali problemi s strogo znanstvene strani, toda iskali bi tudi konkretnih pravil in vezi s katerimi bi takoj povezovali znanstvene izsledke s čisto praktično gospodarskimi. Koliko vprašanj in problemov čaka rešitve, s katero lahko naš kemični institut ogromno koristi najrazličnejšim panogam našega gospodarstva.

Naj jih navedemo samo nekaj.

Kako je z našim lesom, katerega imamo vendar ogromne množine. Ali izkoriščamo vse možnosti zaslužka, ki jih nudi? Edino papirna industrija izrablja nekaj lesa, vsemogoče druge predelave so še v povojih.

Dalje nam daje prikladna klima n. pr. možnost, da bi lahko gojili različne kulturne rastline kot sladkorno peso, oljna semena i. dr. Vse te rastline so važne surovine za industrijo, toda za poznanje njih uspešne gojitve je potreben